

ТАЊА ПЕТРОВИЋ
(Београд)

ХОМОНИМИЈА, ТЕРМИНОЛОГИЈА И ЕТИМОЛОШКА ПРАКСА:
сх. *чай* 'мера, алатка за мерење раздаљине'

У раду се разматра етимолошка позиција лексеме *чай* и њен однос према словенским лексемама груписаним око гл. *чайиши*.

1. Досадашња етимолошка обрада

1. 1. У *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Петра Скока постоји одредница *čar*, као њен ареал наводи се Црна Гора, а ова лексема посматра се као варијанта лексеме *čer* и семантички изједначује са њом: '1. Zapfen, 2. čvor u drvetu'. Као примере речи у којима се такође појављује фонема *a*, Скок наводи *čarovica* 'posljednja duga u kaci koja može biti šira ili uža od ostalih', *čapur* (бугарски, Србија) и *čaprlj*, а за етимологију ове лексеме закључује да је нејасна (ERHSJ I:294).

1. 2. Оба прасловенска етимолошка речника — краковски и московски — садрже одредницу *čar*; први ову реч наводи у оквиру исте одреднице са полиморфном и полисемантичном словенском лексемом **čer* (*čar*, *čip*, *čop*, *čiar*, *šep*) 'откинута грана дрвета; запушач; клин; риба таквог облика, железни зуб на дрљачи; каца; метална реза итд.'; дата су и ужа, термиолошка значења — рус. дијал. 'млатило', 'зев у основи при ткању', буг. 'дрвени качарски инструмент за мерење обима и пречника посуде'; мак. дијал. 'дрвени клин на ткачком разбоју'. Аутори овог речника сматрају да су *čerъ* : *čarъ* „варијанте синонимних псл. облика **ščerъ* : **ščarъ* < ие. **ker-* : **sker-* 'сећи, цепати, ударати“ (SP 2:148).

1. 3. ЭССЯ у оквиру одреднице **čarъ I* доноси следећа значења: буг. дијал. *чан* 'дрвени качарски инструмент за мерење обима и пречника посуде', мак. дијал. *чай* 'део ткачког разбоја', ст. чеш. *čar* 'рода *Ciconia*, 'ibis', *čop* 'птица *Furnia*', слч. *čiar* 'рода'. Све ово се изводи од **čapati* 'хватати, ломити грану, чупати, плускати по води, ки-

дати (плодове)', а за бугарске и македонске речи закључује се да имају „типично пренесено значење“ (ЭССЯ 4:20).

Како одреднице у ова два етимолошка речника показују, у једном од својих значења *чай* је занатски термин који припада качарској и ткачкој терминологији. Према овим речницима, као назив за качарски инструмент термин је ограничен на бугарски језички простор; код Скока се оваква термиолошка значења уопште не наводе¹.

2. *Чай* у ткачкој терминологији

2. 1. Што се значења 'део ткачког разбоја' тиче, дијалекатски материјал сведочи да је његов ареал знатно шири од македонског и да обухвата читав словенски терен: лексема *чай* честа је у значењу 'део разбоја који служи за попуштање и затезање пређе при ткању или ногу на вратилу': срп. 'део разбоја' (јужна Србија, грађа РСАНУ), 'клин којим се утврди 'доњи ирит' у разбој' (Свилајнац, грађа РСАНУ); мак. *чай* 'дрвен клин на разбој, кој служи за затегнување' (РМЈ); *чай* 'штитчи што го регулираат ткањето / го пуштаат и стегаат вратилото' (Тетово, Стаматоски 1959:97); укр. *чий* (ген. *чоїа*) 'кољшечк в сновалке' (ЭССЯ, 1. cit.). Трубачов наводи бројне потврде из ткачке терминологије: буг. *цѐпове, цѐпуве, цапове, цапуви, цяпуви* 'цепы, палочки разделяющие нити основы', сх. *štapići, serci, cipci, cijerci* 'id.'², словачки *cierku* 'горњи и доњи штапић међу којима висе конци'; рус. *цѐнок*, рус. дијал. *цапнок* 'један конац', укр. дијал. *cipku* 'прутићи, штапићи, доњи и горњи, међу којима висе конци', указујући на присуство два псл. облика: *cěpъ и *ščarpъ који се уско преплићу у ткачкој терминологији, иако су то ипак етимолошки различите речи: *cěp < *cěpiti 'расцеплять, раскалывать' < ие. *(s)koj-p-, док *ščarpъ 'палочка, ценовная дощечка, образующая зев' води порекло од **skēpo-* (исп. лат. *scapi*, 'id.') (Трубачев 1966:133–134). Руско дијалекатско *чап* 'зев у основи при ткању' може се објаснити типичним семантичким померањем у оквиру овог лексичког система.

2. 2. На јужнословенском терену, *чай* је такође термин који означава део мутавцијског разбоја, по облику и функцији сличан чапу на ткачком разбоју: *чйй* 'дрвена справа на мутавцијском разбоју, свака са по једне стране, за попуштање и затезање ирита (пређе) на њима; један од њих попушта, а други затеже' (Призрен, Чемерицић,

¹ Овог значења нема ни у Вуковом Рјечнику, где је *чйй* 'комад чатме; чеп (у Црној Гори)' (Вук Рј., 846).

² Такође *capice* 'id.' (Самобор, Lang 1912:75), *цейци* 'део разбоја, штапци' (Гружа, Петровић 1948:329).

грађа РСАНУ), *чај* 'врста клинова које мутавције употребљавају на разбоју при ткању' (Вучитрн, грађа РСАНУ); *чајови* 'дрвене плоче на једном крају зашиљене, а на другом у облику троугла — служе за затезање тканине' (Пирот, Јовановић 1989:114); мак. *чој* 'траглести штички што служат за стегање и пуштање на нозите на вратилото' (Тетово, Брдарски 1951/II:168)³.

3. *Чај* као занатски термин на српскохрватском терену

3. 1. Поменути прасловенски речници не дају потврде о постојању лексеме *чај* у значењу алатке која се користи у качарском занату у српском језику. Увид у српски дијалектолошки материјал пружа, међутим, сасвим другачију слику: *чај* као занатски термин веома је присутан у српским дијалектима, у основном значењу 'мера, алатка за мерење раздаљине, дужине': *чај* 'коларска справа у којој на врху има ексер, којим се запара греда, даска итд. докле ваља да се одеље' (Пирот, грађа РСАНУ); *чај* 'врста дрводељске справе — употребљава се за обележавање отвора које треба бушити и штемовати' (Лесковац, Митровић 1984:362); *чај* 'то су три рупе на коларској алатци испипачу' (Јошаница, нишки округ, грађа РСАНУ); *чај* 'мера за растојање шпица у колара' (Тупижница, грађа РСАНУ), *чај* 'мера за растојање летава за цреп на крову' (Црна Река, Марковић 1986:479), *чај* 'мера у грађевинарству којом се одређују подједнака растојања од појединих грађевинских елемената, дистанчник' (Тимок, Динић 1988:303); *чај* 'штапић (од 20–30 цм) којим мајстори мере ширину даске, да не буде на ком крају шири или ужа' (Пољаница, грађа РСАНУ); *чај* 'справа за мерење унутрашње кривине код дуга' (Мијатовић 1928:23; Левач и Темнић; Злакуса, грађа РСАНУ); *чај* 'алатка за размеравање црепа' (Јабланица, Ракић, усмена потврда); *чај* 'справа за одмеравање ширине дуге' (Колубара, Николић Б. 1969:67); *чај* 'мера дужине' (Подриње, грађа РСАНУ), *чај* 'нарочито направљено дрво (парче летве) зарезано на крајевима којим се одмерева растојање међу летвама или баскијама при њиховом прикивању' (Горобиље, Николић М. 1972:711); *чај* 'врста мере' (Ускоци, Станић 1991:477); 'мјера за покривање крова купом' (Поповци, Мишовић 1952:71); 'омјера, шнит; од дебелог папира или од танке даске искројен као табан (стопало) од ноге, по њему се кроје опанци из фаше' (Поповци, Мишовић 1952:48); 'шаблон за прикивање летава за цреп' (Мијатовић 1928:149). Исп. и

³ Будући да су термини везани за мутавцијски занат углавном изворно турског порекла, *чај* је вероватно овде словенски термин који је у мутавцијску терминологију ушао преко ткачке, у којој је, будући да је у питању домаћа радиност, већина лексике словенског порекла.

изр. *чай* у *чай* 'тачно, по мери' (Ускоци, Станић 1991:477) и деноминале *чйййи* 'мерити, размеравати' (Ускоци, Станић 1991:478), *чййи-йи* 'чапом мерити растојање између летава и баскија које се прикивају' (Горобиље, Николић М. 1972:711).

3. 2. Како се из наведене грађе види, сх. *чай* је занатски термин и припада терминологији не само качарског него још неколико заната — зидарског, коларског, столарског, обућарског. Тако је и у бугарским дијалектима — осим у качарству, алатка *чан* користи се и у другим занатима: *чоп* 'дрвени инструмент за одређивање ширине даске, шаблон' (Бугари у Молдови, Зеленин 1981:134); *чан* 'столарска справа за цртање паралелних линија' (Самоков, Шапкарев/Близнев 1967:287); *чан* 'столарски алат за мерење' (Тројан, Ковачев 1968:232); исп. изр. *сичку му њ пу чан* 'све је у реду' (Тројан, Ковачев 1968:232).

Чай као занатски термин у значењу мере или алатке за мерење тешко може бити резултат семантичког померања, како сматрају аутори московског прасловенског речника; у питању је уско занатски термин који означава алатке различите по облику, а сличне по функцији. Његов ареал, с друге стране, ограничен је само на јужнословенски терен, односно на српскохрватске и бугарске дијалекте, што указује на то да овај термин треба посматрати у оквиру балканског језичког простора, што онда дозвољава и могућност његовог несловенског порекла.

3. 3. У турском језику постоји лексема *çap*⁴ у значењу 'пречник; калибар; величина, мера; план који показује величину и границе парцеле, направљен на основу катастарске мапе' (Redhouse:240); 'мера, дужина, висина, угао' (DS:1072); 'калибар оружја, пушке; инструмент за мерење калибра; величина' (Радлов III/2:1915).

Јужнословенско *чай* 'мера, алатка за мерење' очигледно је етимолошки и семантички повезано са овом турском речју⁵, с тим што је на јужнословенском терену значење ове лексеме специјализовано и везано за одређене занате, занатске алатке и производе⁶. Изворном значењу највише одговара 'мера, алатка за одређивање пречника код посуде (каце)', а то је значење проширено на различите алатке у број-

⁴ Ова лексема у турском, међутим, нема разгранату лексичку породицу; чињеница да не постоји основни глагол са оваквим значењем указује на то да је и у турском језику *çap* позајмљеница. У старојерменском (V в.) забележене су лексеме *çap* 'мера', *çapet* 'мерим' (Meillet 1913:203); и у савременом јерменском постоје еквивалентне лексеме: *çap* 'мера' (ADW:374).

⁵ *Чай* се не помиње ни у Шкаљићевом речнику.

⁶ Изузетак је бугарско дијалекатско *ч'ап* 'угао' (Хасково, Кювлиева / Димчев 1970:98), *ч'еп* 'угао улице' (Стойчев 1965:299).

ним занатима, с тим што је одређивање константне, једнаке мере (ширине дуга или њиховог нагиба код каце, ширине летве, растојање између црепова, летава) оно што их повезује. Та мера није унапред одређена, њу „прави онај, који ту меру потребује, и удешава је према послу у коме ће се истом служити“ (Злакуса, грађа РСАНУ).

4. *Чај* : *чейерак*

4. 1. У значењу мере на јужнословенском простору јавља се и лексема *чейерак*, која је веома распрострањена на словенском југу и означава 'меру за дужину једнаку размаку између врха раширених палца и кажипрста' — она је, за разлику од чапа, природна, антропоморфна и увек иста: *чѐйерок* (галички дијал., Белић 1935:98), *чѐйарѓк* (Бучум и Бели Поток, Богдановић 1979:163), *чѐйѐрак* (Пирот, Златковић 1988:343), *чѐйарѓк* (Тимок, Динић 1988:304), *чѐйѐрак*, *чѐйѐрек* (Васојевићи, Стијовић 1990:251); буг. *чепѐрок* (Софија, Божкова 1962:262, с. Доброславци, Софија, Гълъбов 1965:111), *чѐпурик* (с. Чешнегирово, Пловдив, Попгеоргиев 1962:216), *чѐпа*, *чѐпарѓк* (Родопи, Стойчев 1965:299). Етимологија ове лексеме није дефинитивно разјашњена; Бернар (1982:332–333) везује је за **sker-* 'цепати, расцепљивати', заједно са читавом породицом њој сродних речи: *чепѓи* 'расцепљен, раздвојен', *чепѓија* 'расцепљујем', *чѐпарка* 'грана, расцепљена као вила', *чепѐрица* 'троножац на коме се поткивају животиње'. Иако нема дефинитивног етимолошког решења, са приличном се поузданошћу може говорити о словенском пореклу лексеме *чейерак* и њеној повезаности са глаголима кајк. *čepērīti (se) šīriti* (о *nogama*); *sjedeći šīriti noge* и *koljenima, raskrečivati noge*' (Гола, Већенај/Lončarić 1997:35), *raščepiti se* 'rašīriti noge toliko, da se osjeti bol' (Водице, Ribarić 1940:138), *чѐи се* 'шири ноге' (Тимок, Динић 1988:304), *ч'ен'ъ съ* 'седа неприлично', *чепѓтим се* 'дрѓжа се неприлично' (Софија, Божкова 1962:272), односно са именицама *чѐйка* 'одломљена грана дрвета, али и од цвећа се узима чепка да се пресади' (Лужница, Ћирић 1983:163); *чѐйка* 'ракља, место где из стабла избија грана, или из гране ластар' (Алексиначко поморавље, Богдановић 1987:297), *чѐйкало* 'рачваст прутић са намотаном кучином на рачвици којим се премазује печење док се пече на ражњу' (Тимок, Динић 1988:303), *чѐйур* 'код виле рог који долази одозго' (Лужница, Ћирић 1983:163), буг. придев *чепѓи* 'разгранат (за дрво)' (Софија, Божкова 1962:272). У вези са овом семантиком нечег рачвастог, ракљастог, чини се да стоји и сх. *čāronjak* 'korito kod parčara' (Куркина 1977:293–294); Куркина, говорећи о етимологији ове лексеме, наводи две могућности — на ширем словенском терену, опште је значење 'нешто оштро, грана, кан-

ца⁷ и изводи се од псл. *čapati 'хватати' (овако је и у ЭССЯ), док је друга могућност везана за семантику 'расцепити'⁸, у вези са чим Трубачов указује на lit. *kapóra* 'копито' < *karóti* 'сећи, расцепљивати'. Код Герова (5, 1978:571), осим 'копито', лексеме *чяпонъ* и *чяпонка* значе и 'разсоха на някои становы за кроено с основа', што свакако иде у прилог другој претпоставци.

Алатка *чай* по облику може бити слична шестару (исп. „мера за остојање шпица у колара, служи место шестара, дрвени краци, на врху јексери, но не померају се краци“ [Тупижница, грађа РСАНУ]), те би се по томе могла повезати са словенским *чейерак*, *чейийи се* и осталим сродним лексемама чија семантика подразумева рачвање и ширење кракова. Међутим, ова сема је код лексеме *чай* секундарна и факултативна, а и нема ширења кракова чак и кад они постоје. Много је важнија сема константне мере, тј. одређеног облика који служи као константна мера, а тај облик према потреби може бити различит — штап одређене дужине, даска одређене ширине, дрво с једне стране изрезано онолико колика треба да буде унутрашња кривина код дуга на бачви, даска са отворима на одређеном размаку, уметак за опанак одређене величине итд. Значај константног у семантици лексеме *чай* огледа се и у значењском помаку 'даска која служи за мерење' > 'даска, тј. дуга одређене ширине као део бачве или чабра': „чап' и 'обручи' су део бачве или чабра“ (племе Кучи, грађа РСАНУ), исп. и *čãrovica* 'posljednja duga u kaci koja može biti uža ili šira od ostalih' (ERHSJ I:294, s.v. *čap*).

5. Етимологија, хомонимија и термилошка лексика

5. 1. Из наведеног се може закључити да лексема *чай* у значењу 'мера, алатка' треба да представља посебну одредницу у етимолошком речнику. Овај појединачни случај указује на проблем хомонимије у етимолошкој обради — с једне стране постоји веома разграната породица словенских речи са основом *чей-*, *чай-*, док је са друге технички термин који припада терминологијама различитих заната, ограничен на јужнословенски, односно балкански ареал⁹. Чињеница

⁷ Исп. сх. *čápak* 'нокат, канца', *čaplja* 'id.', чеш. *čepel* 'оштрица (ножа)', рус. дијал. *чáпель* 'нож', *чаплик* 'кука, копча', буг. дијал. *чеп* 'остатак гране', 'чеп', слов. *čep* 'чеп', 'обрезац лозе' (Куркина 1977:294).

⁸ Исп. рус. дијал. *чепáть*, *чипать* 'зацеплять, цепляться за что-либо, задевать, трогать' (Куркина 1992:165).

⁹ Сличан проблем са етимологијом лексеме *чар* постоји у албанском језику, где је њено основно значење 'корак' (исп. и *чар II* 'корачати, ходати'; *чарелóј* 'растрг-

да је у питању једносложна реч, у којој долази и до варирања вокала (*чай, чей, чой*) умногоме отежава разграничење.

5. 2. Пример лексеме *чай* 'мера, алатка за мерење' отвара низ методолошких проблема везаних за етимолошку обраду; пре свега, указује на огроман значај коришћења дијалектолошког материјала, који је неопходан за стварање што потпуније представе о варијантама једне лексеме, обличким и значењским. Ареал и дистрибуција одређеног значења такође су од суштинског значаја за утврђивање порекла лексеме. Уколико се нека лексема јавља на врло ограниченом ареалу као што је бугарски и српскохрватски језички простор, мора се дозволити могућност позајмљивања, без обзира на формалну блискост са словенским основама. И на крају, важно је скренути пажњу да термиолошка лексика, којој *чай* као занатски термин припада, захтева посебан етимолошки третман — лексеме које припадају посебним занатским системима, као што је занатска терминологија, морају се најпре посматрати у оквиру тих система, а тек затим у ширем контексту¹⁰.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

ADW — Armenisch-Deutsches Wörterbuch, München 1952.

Белић 1935 — А. Белић, Галички дијалекат, *СДЗб VII*, Београд.

Бернар 1982 — Р. Бернар, Българско диалектно чопорест (чеперест) 'надут, неестествен, превзет', *Българистични изследвания*, София, 332–333.

Богдановић 1979 — Н. Богдановић, Говори Бучума и Белог Потока, *СДЗб XXV*, Београд.

Богдановић 1987 — Н. Богдановић, Говор Алексиначког Поморавља, *СДЗб XXXIII*, Београд, 7–302.

Божкова 1962 — З. Божкова, Принос към речника на софийския говор, *БД I*, София, 241–273.

Брдарски 1951 — Д. Брдарски, Зборови од мутавцискиот занает во Тетово, *Македонски јазик 7*, Скопје, 168.

Већенај/Lončarić 1997 — I. Večenaj i M. Lončarić, *Rječnik Gole (srednjopodravska kajkavština)*, Zagreb.

нути, раздерати, расећи, раставити, раздвојити, предвојити, рашчеречити', *çapêlôhem* 'раскорачити се, раставити, раскречити, раширити ноге') (FSS); Meyer (1891:444) дозвољава могућност да је ова албанска лексема у вези са стел. *stapiti*, настала метатезом од *štap*, dok Papanagi сматра да су арумунско *çeară* 'корак' и алб. *çap* настали од турског *çap* 'мера, димензија' (цит. према Çabej 1987:412). Orel (1998:50) alb. *çap* 'жвакати' изводи из *ššepa, које је повезано са ис. *škep- 'расећи, раздвојити'.

¹⁰ Говорећи о томе, Б. Э. Видош уводи принцип „органске етимологије“: према овом принципу, „у случају неизвесног порекла неког техничког термина, неопходно је узети у обзир и остале елементе дате техничке терминологије“ (цит. према Киш 1969:68).

- Вук Рј.** — В. С. Караџић, *Српски рјечник истаумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Београд 1935.
- Геров** — Н. Геров, *Речник на българския език*, София 1975–1978.
- Гълъбов 1965** — Л. Гълъбов, *Говорът на с. Доброславци, Софийско, БД II*, София, 3–118.
- Динић 1988** — Ј. Динић, *Речник тимочког говора, СДЗб XXXIV*, Београд, 7–335.
- DS** — *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü*, Ankara 1963–1977.
- ERHSJ** — Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1971–1974.
- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков*, т. 1–, Москва 1974–.
- Зеленин 1981** — Э. И. Зеленин, *Сравнительный тематический словарь трех болгарских сел Молдавии, БД X*, София.
- Златковић 1988** — Д. Златковић, *Пословице и поређења у пиротском говору, СДЗб XXXIV*, Београд, 337–683.
- Јовановић 1989** — Б. Јовановић, *Из речника пиротских заната, Пиротски зборник 16*, Пирот, 113–122.
- Киш 1969** — Л. Киш, *О некоторых принципах этимологизирования заимствованных слов, Этимология 1967*, Москва, 68–70.
- Ковачев 1968** — С. Ковачев, *Троянският говор, БД IV*, София, 161–242.
- Куркина 1977** — Л. В. Куркина, *Заметки по славянской этимологии, Общеславянский лингвистический атлас, Материалы и исследования*, Москва, 285–294.
- Куркина 1992** — Л. В. Куркина, *Дialectная структура праславянского языка по данным южнославянской лексики, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 38*, Ljubljana.
- Кювлиева/Димчев 1970** — В. Кювлиева и К. Димчев, *Речник на хасковския градски говор, БД V*, София, 51–105.
- Lang 1912** — М. Lang, *Samobor, narodni život i običaji, drugi dio, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, XVII/1*, Zagreb, 1–150.
- Марковић 1986** — М. Марковић, *Речник народног говора у Црној Реци, СДЗб XXXII*, Београд.
- Meillet 1913** — А. Meillet, *Altarmenisches Elementarbuch*, Heidelberg.
- Meyer** — G. Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg.
- Мијатовић 1928** — С. Мијатовић, *Занати и снафи у Расини, СЕЗб XLII*, Београд.
- Митровић 1984** — Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац.
- Мишовић 1952** — Љ. Мишовић, *Живот и обичаји Поповаца, СЕЗб LXV*, Београд.
- Николић Б. 1969** — Б. Николић, *Колубарски говор, СДЗб XVIII*, Београд, 1–71.
- Николић М. 1972** — М. Николић, *Говор села Горобиља, СДЗб XIX*, Београд, 619–746.
- Orel** — V. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Leiden etc. 1998.
- Петровић 1948** — П. Ж. Петровић, *Живот и обичаји народни у Грузи, СЕЗб 58*, Београд, 1–580.
- Понгеоргиев 1962** — С. Понгеоргиев, *Из лексиката на с. Чешенгирово, Пловдивско, БД I*, София, 207–217.
- Радлов 1915** — В. Радлов, *Опыт словаря тюрских наречий, III*, Санкт-Петербург.

- Redhouse** — *Redhouse Yeni Türkçe Sözlük*, Istanbul 1988.
- Ribarić 1940** — J. Ribarić, Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, *СДЗб IX*, Београд.
- PMJ** — *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски шолкувања*, Скопје 1986.
- РСАНУ** — *Речник српскохрватског народног и књижевног језика*, Српска академија наука и уметности, 1–, Београд 1954–.
- SP** — *Słownik prastowiański*, 1–, Wrocław etc. 1974–.
- Стаматоски 1959** — Т. Стаматоски, Од лексиката на тетовскиот говор, *Македонски јазик* 1–2, Скопје, 79–106.
- Станић 1991** — М. Станић, *Ускочки речник* 1–2, Београд.
- Стијовић 1990** — Р. Стијовић, Из лексике Васојевића, *СДЗб XXXVI*, Београд.
- Стойчев 1965** — Т. Стойчев, Родопски речник, *БД II*, Софија, 119–314.
- Трубачев 1966** — О. Н. Трубачев, *Ремесленна терминологија во славјанских јазицима, етимологија и опыт груповой реконструкцији*, Москва.
- Ћирић 1983** — Љ. Ћирић, Говор Лужнице, *СДЗб XXIX*, Београд, 7–191.
- FSS** — *Fjalor Shqip-Serbokroatisht*, Prishtinë 1981.
- Џабев 1987** — Е. Џабев, *Studime etimologjike në fushë të Shqipes*, III, Tiranë.
- Чемериќић** — Д. Чемериќић, рукописна збирка речи из Призрена (грађа РСАНУ).
- Шапкарев/Близнев 1967** — И. К. Шапкарев и Л. Близнев, *Речник на самоковскиот градски говор*, *БД III*, Софија, 197–291.
- Škaljić** — А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo 1979.

Скраћенице:

БД — Българска дијалектологија, Софија

СДЗб — Српски дијалектолошки зборник, Београд

СЕЗб — Српски етнографски зборник, Београд